

تبیین رؤیت خداوند از منظر

آدم خمینی (س)

سید محمد طباطبایی

سرشناسه

: طباطبایی، سیدمحمد، ۱۳۵۰ -

عنوان ونام پدیدآور

: تبیین رویت خداوند از منظر امام خمینی (س) / سیدمحمد طباطبایی.

مشخصات نشر

: تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری

: ز، ۱۹۶ ص.

شابک

: ISBN: 978 - 964 - 212 - 443 - 5

یادداشت

: کتابنامه: ص. ۱۸۷ - ۱۹۶؛ همچنین بصورت زیرنویس.

موضوع

: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران -- ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸ --

دیدگاه رویت الهی / رویت الهی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

شماره افزوده

: مؤسسه چاپ و نشر عروج.

رده‌بندی کنگره

: ۲۲ ط / ۲۱۹ BP

رده‌بندی دیویی

: ۴۲۱۸

شماره کتابشناسی ملی

: ۴۳۵۴۱۶۹

کد / م ۰ ۲۹

مؤسسه چاپ و نشر عروج

تبیین رویت خداوند از منظر امام خمینی (س)

تألیف: سید محمد طباطبایی

ناشر: مؤسسه چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س))

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۹۸۰۰ تومان

• فروشگاه شماره یک: خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخررازی، پاساژ ظروفچی، تلفن: ۰۸۱-۶۶۴۹۳۰۸۱ - دورنگار: ۰۹۱۵-۶۶۴۰۰۹۱۵

• فروشگاه شماره دو: خیابان انقلاب، چهار راه حافظ، تلفن: ۰۱۲۹۷-۶۶۷۰

• مراکز پخش: • امور نمایندگیها و نمایشگاهها، تلفن: ۰۴۸۷۳-۶۶۴۰

• امور سفارشات و بازرگانی، تلفن: ۰۹۱۶-۶۶۴۸۹۱۶۰

• فروشگاه مجازی مؤسسه عروج www.oroujpub.com

فهرست مطالب

ا	سخن ناشر
ج	مقدمه مؤلف
۱	فصل یکم: کلیات و مفاهیم
۱	معنای لغوی و اصطلاحی رؤیت
۳	فرق رؤیت و نظر
۶	فرق ابصار و بصیرت
۱۱	معنای متشابه
۱۳	معنای تأویل
۱۶	معنای ایمان و ادراک
۱۷	معنای لقاء
۲۰	معنای اصطلاحی متشابه
۲۲	معنای اصطلاحی تأویلات
۲۵	فصل دوم: متشابهات و تأویلات
۲۵	تعریف متشابهات و تأویلات

۲۸	اقوال متشابه و تأویل
۳۰	امکان حصول علم تأویل
۳۳	فصل سوم: چیستی رؤیت
۳۳	تعریف رؤیت و اقسام آن
۳۶	اقوال و دیدگاه‌ها
۳۸	امکان یا انکار رؤیت در قیامت
۴۱	ادله بائنین مکان رؤیت
۴۵	استدلال مشهور و منسّمه
۴۷	پاسخ امامیه
۵۷	فصل چهارم: نقش بنیادین رؤیت
۵۷	ایمان و معرفت
۶۰	ماهیت معرفت
۶۳	انواع و محل معرفت
۶۶	تبیین آراء و اقوال
۷۰	نتیجه دیدگاه امام راحل <small>علیه السلام</small>
۷۱	فصل پنجم: رؤیت و لقاء الهی
۷۱	تبیین معنای لقاء
۷۴	وجه الله و لقاء الله
۷۸	اقوال در لقاء الله
۸۱	لقاء مقربان و محسنان
۸۳	شناخت حق نتیجه لقاء الهی

۸۵	محرومان از لقاء الله
۸۹	فصل ششم: رؤیت عرفانی
۸۹	رؤیت در تصوّف و عرفان
۹۱	کیفیت ادراک
۱۰۲	بیقت معنای نور ایمان
۱۰۸	اسنان و مشاهدات
۱۱۰	مشاهدات قلبی
۱۱۶	فرق مشاهدات ، مکاشفه ، رؤیت
۱۲۱	علت اصلی شهود
۱۲۳	امکان شهود خداوند
۱۲۴	شهود خداوند در دنیا
۱۲۷	برتری کشف از شهود
۱۲۸	نتیجه دیدگاه امام راحل
۱۳۱	فصل هفتم: رؤیت تجلی
۱۳۱	واقعیت یا تمثیل بودن تجلی خداوند
۱۳۴	کوه و ادراک معارف الهی
۱۳۹	صورت داشتن یا نداشتن خداوند
۱۴۶	فرق تجلی و انجلا
۱۵۴	نتیجه دیدگاه امام راحل
۱۵۷	فصل هشتم: حقیقت قلب و موانع رؤیت قلبی
۱۵۷	حقیقت قلب

- ۱۵۸ سخنان برخی عرفا در اصطلاح قلب
- ۱۶۱ ویژگی های رؤیت قلبی
- ۱۶۵ اطلاقات و مراتب قلب
- ۱۶۸ چگونگی راهیابی به مقام قلب
- ۱۷۰ حجاب های قلب
- ۱۷۵ نتیجه دیدگاه امام خمینی علیه السلام
- ۱۷۷ خاتمه و نتیجه
- ۱۷۷ مقایسه نظر امام خمینی علیه السلام با دیدگاه دیگران
- ۱۸۲ جمع بندی بحث
- ۱۸۷ کتاب نامه

یکی از بحث‌های بسیار مهم در معارف اسلامی، که منشأ مباحث فراوانی بین متکلمان نیست، و عارفان شده است، مسأله لقاء الله یا رؤیت خداوند است. این بحث سابق شده تا آثار فراوانی در این زمینه ارائه گردد و از بحث‌های کنیدی، مهم عقاید بشمار آید و نیز زمینه آراء متخالفی را فراهم آورده، تا آنجا که عقایدی همچون مجسمه و مشبّه و معطله کشیده شده است.

این بحث در میان عارفان از جایگاه و اعتبار برخوردار است و آنان با توجه به آیات و روایات این مسئله به تحلیل و بررسی پرداخته و آن را از اعمال و آرزوی اهل الله شمرده‌اند. چنان‌که امام خمین (س) حصول به مقام قرب و حصول مرتبه لقاء الله را اعظم مقاصد و مطالب اهل الله می‌دانند.^۱

همچنین لقاء الله را آخرین مرتبه بهشت می‌داند و می‌فرماید:
آخر مرتبه بهشت «لقاء الله» است، آن جایی است که غیر

انسان، هیچ کس راه ندارد؛ فقط انسان راه دارد.^۱

درباره رؤیت و لقاء خداوند، اشاعره معتقدند که در قیامت خداوند برای مؤمنان قابل رؤیت است و در این زمینه به ادله عقلی و نقلی چندی استدلال کرده‌اند، عده‌ای از معتزله و نیز متکلمان از امامیه، به عدم امکان رؤیت خدا در دنیا و آخرت معتقدند و ادعای اشاعره را باطل می‌شمارند.

حضرت امام خمینی (س)، با بیانی دیگر اصل رؤیت را ممکن می‌داند و لکن آن را از منظر فلسفی و از نوع حقیقت ایمان، همچون عارفان دانسته است، و بر این اعتقاد است که اگر همه حجاب‌های ظلمانی و نورانی برداشته شود، انسان با نور انبیا به تجلیاتی از خداوند دست پیدا می‌کند و محو جمال الهی می‌گردد و به کشف و شهودی می‌رسد که فنای فی الله و بقای بالله نتیجه آن خواهد بود.

تحقیق حاضر که حاصل تلاش ارزشمند هیئت اجتهاد اسلام و المسلمین جناب آقای سید محمد طباطبایی است، به این مسئله مهم کلامی، عرفانی و فلسفی پرداخته و آن را از منظر حضرت امام خمینی (س) با توجه به سایر نظریات بررسی کرده است. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی - دفتر قم، ضمن تشکر از محقق ارجمند، این اثر را به نویسندگان و علاقه‌مندان به این مباحث تقدیم می‌دارد.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

دفتر قم

مقدمه مؤلف

از صفات سلبی خدای سبحان «مرئی بودن» اوست که در قرآن کریم فرمود: **(لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ)** به این معنا که خداوند قابل رؤیت نیست؛ زیرا امکان رؤیت او، به معنی جسمانیت و داشتن جهت و محدودیت خواهد بود؛ در حالی که خداوند جسم است و نه دارای جهت و نه محدودیت، خداوند می‌فرماید: **(فَأَيُّكُمْ تَوَلَّوْا فَمَّ وَجْهُ اللَّهِ؟)**^۱ از این رو، انسان به هر سو که رو کند، وجه الله سمان شده و او به وجه الله رو کرده است.

معلوم است که منظور از وجه الله، وجه جسمانی نیست. خالق وجه و جهت، منزّه از وجه و جهت است. و قبل از جهت و توجه، وجه او بوده است. و امکان لقاء الهی در دنیا برای همگان وجود دارد. بر این اساس بخشی از آیات و روایات ناظر به دیدن خداوند سبحان است و ما را به دیدن ملکوت تشویق می‌کند، نظیر آنچه که در

۱. انعام (۶): ۱۰۳.

۲. بقره (۲): ۱۱۵.

سوره انعام آمده است: (وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ) ^۱ و (اَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ) ^۲ و یا در جریان میقات حضرت موسی علیه السلام درخواست دیدن خداوند را متذکر می‌شود: (قَالَ رَبُّ اَرْنِي اَنْظُرْ اِلَيْكَ) ^۳ متکلمان مجسمه و مشبّه، دیدار و لقاء الله را مادی گرفته و قائل به رویت خدا در دنیا و آخرت شده‌اند و برخی آیات و روایات را حمل به ظاهر کرده‌اند گفته‌اند که خدا را می‌شود با چشم ظاهر دید.

در این میان اهل حدیث و اشاعره نیز مانند دیگران خدا را مادی نمی‌دانند، اما دبان کرده‌اند که در قیامت برای مؤمنین قابل رویت است و برای اثبات مدعای خویش به ادله عقلی و نقلی روی آورده‌اند.

عرفا بر اساس آموزه‌های قرآن و شهود عرفانی، رویت حق تعالی را به معنای ایمان و لقای او اذعان داشته‌اند. شیخ امامیه نیز به عدم امکان رویت ظاهری خدا در دنیا و آخرت اعتقاد پیدا کرده، و گروهی از معتزله نیز بر این عقیده اصرار می‌ورزند. به عقیده معتزله و امامیه، مدعای اشاعره یا مبنای آن‌ها در تضاد است؛ همان‌گونه عقیده مجسمه و مشبّه نیز باطل است.

حضرت امام خمینی علیه السلام اصل رویت را ممکن، ولی از سنخ قلبی و از

۱. انعام (۶): ۱۰۳.

۲. اعراف (۷): ۱۸۵.

۳. اعراف (۷): ۱۴۳.

نوع حقیقت ایمان دانسته‌اند.

ایشان معتقدند که ایمان به مقام توحید و ولایت، حجاب را از بین می‌برد و علمی که منتهی به ایمان و خوف از خدا نشود، حجاب اکبر است. و نیز ایمان نور الهی است که قلب را آماج تجلیات خدا قرار می‌دهد و انوار جمال و جلال الهی در قلب خواص اولیای الهی تجلی می‌کند؛ به درجه‌ای که آنان را فانی کرده و به خود باقی می‌دارد. آن‌گاه ایشان را حوجات خود نموده و عقلشان را مستغرق معرفت خود کرده و به جای عقل آنان، خرد تدبیر امورشان را بر عهده می‌گیرد. بعد از این مراتب، کشف سببات حزن و تجلی انوار جمال و فنای فی الله و بقای بالله حاصل خواهد شد.

از این روی، بعد از وصول به کمال و رفعت ذات، عجز خود را بالعیان و الکشف خواهند دید؛ چون ارزش وجودی هر شناخت به اندازه معروف آن است و چون هیچ معروفی هم‌تراز و جسد تعالی نیست، پس هیچ معرفتی هم‌تای شناخت حق سبحانه نیست. بحث پیرامون آن مهم‌ترین مطلب است.

امام الموحدین حضرت وصی، امیرالمؤمنین علیه السلام درباره ایمان و اتقای الهی و محال بودن درک ذات حق تعالی فرموده‌اند: مقام ذات حق تعالی خارج از قلمرو عقل حکیمان و بیرون از منطقه قلب عارفان است و کنه صفات ذات، محکوم به حکم ذات بوده و احاطه برهان یا عرفان بر آن ممتنع است و همت‌های دورپرواز آدمیان، از ادراک و احاطه بر مقام

شامخ او ناتوان‌اند و افکار بلند ژرف‌اندیش، کنه ذاتش را درک نمی‌کنند و حوزه اعتلای ربوبیت خداوند از نفوذ هشیاری هوشیاران به دور بوده و دست غواصان علوم و دانش‌های مختلف از پی بردن به کمال هستی‌بخش مطلق قاصرند.^۱

این‌ها به این معنا نیست که باب لقاء الله بسته باشد؛ بلکه به تعبیر امام خمین علیه السلام لقاء الله از بزرگ‌ترین آمال اولیای خدا و ارباب معرفت است.^۲ به تعبیر اطیف استاد گرامیشان مرحوم میرزا جواد آقا ملکی تبریزی رحمته الله علیه

مقامی به‌نام لقاء دست یافتنی است و انسان می‌تواند به لقاء خدای سبحان برسد؛ یعنی آن‌قدر کمال پیدا کند که حجاب بین او و سدی بحال برداشته شود؛ یعنی حجابی بین او و خدا نباشد و خدا را ملاقات کند.^۳

به‌خاطر همین ملاقات حقیقی است که از بهر الْحَقِّيقَةِ و به‌خصوص حضرت وصی علیه السلام در مناجات شعبانیه از خداوند درخواست می‌کند که دیدگان دل ما را با درخشش دیدار خود نورانی نما تا آن‌که چشم دلمان حجاب‌های نور را پاره کند و به معدن غنای خود رسد و جان‌های ما به درگاه عزّ قدس تو پیوسته شود.^۴

۱. ر.ک: نهج البلاغه، ص ۳۹، خ ۱.

۲. صحیفه امام، ج ۲۰، ص ۸۸.

۳. رساله لقاء الله، ص ۱۴ - ۱۵.

۴. ر.ک: مصباح المنهجکد و سلاح المتعبّد، ص ۳۷۴.

پیر هرات چه به جا گفته است:

الهی! ای خالق بی مدد و ای واحد بی عدد، ای ظاهر بی صورت
و ای باطن بی سیرت! در جلال رحمانی و در کمال سبحانی،
نه محتاج زمانی و نه آرزومند مکانی، نه کسی به تو ماند و نه
به کسی مانی، پیداست که در میان جانی؛ بلکه جان زنده به
چیزی است که تو آئی.^۱

حضرت امام خمینی علیه السلام بین ایمان، عمل صالح و لقاء الله قائل
به پیوند بوده و بر این باور بودند که اگر انسان اهل ایمان و عمل
صالح باشد، با عنایت الهی اندازه ایمان و اعمالش صاحب کرامت
می شود.

رسالت اصلی این کتاب، تبیین و تفسیر رؤیت خداوند در آثار امام
خمینی علیه السلام در قبال آرا و دیدگاه‌های غیر امامیه، و جایگاه اصل بحث در
علم کلام و عرفان است که ان شاء الله برای نشر و مستعد قابل استفاده
باشد.

در پایان، نگارنده بر خود فرض می داند، از دست‌انداختن مؤسسه
تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام دفتر قم که در به ثمر رسیدن این اثر، به
جدت تلاش نمودند، سپاسگزار باشد.

والحمد لله رب العالمین

سید محمد طباطبایی